فصلنامه مطالعات حقوق
Journal of Legal Studies
شماره بیست و هفتم. زمستان ۱۳۹۷، صص۲۲-۸ Vol 3. No 27. 2018, p 8-22
شماره شاپا (۲۵۳۸-۶۳۹۵) ISSN: (2538-6395)

منابع معاهده ای و کنوانسیون‌های حقوق بین الملل محیط زیست

سحر اعوانی[۱]. میترا ضرابی[۲]
۱. کارشناسی ارشد حقوق تجارت بین الملل. دانشگاه آزاد اسلامی واحد الکترونیکی. تهران. ایران
۲. استاد راهنما. دکترای حقوق خصوصی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد الکترونیکی. تهران. ایران

چکیده
یکی از مهم‌ترین ابزارهایی که امروزه به منظور حفاظت از محیط زیست مورد استفاده قرار گرفته معاهدات و کنوانسیون های بین المللی دارای ضوابط زیست محیطی می‌باشند که از سال ۱۹۷۲ یعنی پس از کنفرانس استهکلم تاکنون جامعه جهانی بر این معاهدات تأکید فراوان نموده است امروزه در خصوص حفاظت از محیط زیست کنوانسیون‌ها و معاهدات جهانی و منطقه ای زیست محیطی زیادی تدوین شد که گاهاً بعضی از این معاهدات و بعضی از این ارگانهای زیست محیطی خودشان باهم تعارض دارند یعنی اکثراً یک سری اصول مشابه دارند ولی بعضی جاها آمده اند خلاف هم حرف زدند، یعنی یک معاهده منطقه ای آمده و منافعش را منطقه ای تعریف کرده، جهانی تعریف نکرده بنابراین با آن صنعت جهانی تعارض دارد و همین طور این کنوانسیون‌ها و معاهدات زیست محیطی هرکدام دارای اهداف گوناگون، لازم الاجرا و دارای ضمانت اجرای مرتبط می‌باشند هدف از نگارش این مقاله شناخت این معاهدات و کنوانسیون‌های بین المللی در جهت حفاظت از محیط زیست در برابر آلودگی‌های ناشی از تولید و مصرف و هم چنین حفظ محیط زیست در برابر آثار تخریب ناشی از انتقال ضایعات شیمیایی و سمی به مناطق جغرافیایی کشورها و خطرهای زیست محیطی عملیات نفتی می‌باشد تا موجب شود کشورها آگاهانه و عاقلانه با علم به اهمیت حفظ منابع خود قدم به عرصه تجارت بگذارند.

واژه‌های کلیدی: حقوق محیط زیست، کنوانسیون ها و معاهدات زیست محیطی، حقوق تجارت بین الملل، قواعد زیست محیطی

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-23]

مقدمه:

طی دهه های اخیر، مسائل زیست محیطی از جنبه های مختلفی مورد توجه قرار گرفته است و حفاظت از انسان و محیط زیست در برابر مواد شیمیایی و تجهیزات آلوده کننده یکی از موضوعات مهم دستور کار جامعه بین المللی در عصر حاضر میباشد لذا تدوین معاهدات و کنوانسیون های الزام آور حقوقی در زمینه حفاظت از انسان و محیط زیست روند پرشتابی را در پیش گرفته است، سالها بعد از جنگ جهانی دوم کشورهای جهان به ابعاد بین المللی آلودگی محیط زیست واقف شدند و از پیامدهای آن احساس خطر نمودند در این راستا کنوانسیونهای بسیاری شکل گرفت، و همین طور تلاش برای حفاظت از محیط زیست در سطح بین المللی همه اقداماتی را در برمی گیرد، که منافع مشترک همه دولتها و ملتها در آن نهفته است و از آنجائیکه که مسائل زیست محیطی ابعاد بین المللی گوناگونی دارد شایسته است که به عنوان مسائل پر اهمیت بین المللی در نظر گرفته شود و افزون بر شکل دادن به نظام های بین المللی زیست محیطی، این مقررات و کنوانسیونها از حمایت کیفری محکم نیز برخوردار گردند و از روزنه ای نو به توسعه اصول حقوق بین الملل محیط زیست نگریسته شود چرا که با توجه به تحولاتی که ظرف چند دهه اخیر بر روی کره زمین پدیدار گشته است باعث شده است تا مسائل مربوط به حفاظت از محیط زیست از اهمیت فزاینده ای برخوردار گردد، نگرانی های رو به رشد بین المللی نیز پاسخی است با تأخیر بسیار، نسبت به این واقعیت که اجزای عمده تشکیل دهنده کره زمین به لحاظ بهره برداری بی امان و فشرده انسان از منابع طبیعی زمین در قرن اخیر در معرض نابودی قرار گرفته اند لذا توجه به مقررات زیست محیطی که امروزه در قالب کنوانسیون ها و معاهدات زیست محیطی می باشد بیش از پیش مورد توجه واقع گشته است.

مروری بر پیشینه مقاله:

سازمان تجارت جهانی از مؤثرترین و اصلی ترین تنظیم کننده روابط تجاری در سطح بین المللی است، بنابراین مقررات و نحوه عملکرد این سازمان از نگاه منتقد طرفداران محیط زیست پنهان نمانده است در حالیکه که سازمان تجارت جهانی فاقد یک موافقت نامه اختصاصی در رابطه با محیط زیست است اما اکثر موافقت نامه‌های تحت پوشش این سازمان دارای ضوابط زیست محیطی هستند که طبق آن ضوابط کشورهای عضو میتوانند اقداماتی در رابطه با حفاظت از محیط زیست انجام دهند با رشد روز افزون آلودگی و تخریب محیط زیست و بروز بحران های پی در پی زیست محیطی باعث شده تا دولتها از حدود ۴ دهه قبل به طور جدی به تکاپو افتاده تا چاره ای بیندیشند به این ترتیب تا کنون حدود ۲۸۰ معاهده و موافقت نامه بین المللی و منطقه ای در زمینه حفاظت از محیط زیست و مسائل مرتبط با آن منعقد شده است که از این میان ۸۰ کنوانسیون و پروتکل جنبه جهانی داشته و مابقی منطقه ای است، عزم جهانی برای حفاظت از محیط زیست با تشکیل نخستین کنفرانس جهانی سازمان ملل متحد درباره انسان و محیط زیست معروف به کنفرانس استکهلم در سال ۱۹۷۲ در سوئد جنبه عینی پیدا کرد به طوری حق برخورداری انسان

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-23]

از محیط زیست سالم هم طراز با حقوق بشر شناخته شد و موجب شد تا کشورها همه در راستای رشد توسعه و تجارت مستمر و داشتن محیط زیست سالم توجه به این کنوانسیون ها و موافقت نامه های زیست محیطی را مهم و لازم الاجرا تلقی نمایند.

لذا در این مقاله به معرفی کنوانسیونها و مقررات بین المللی که به صراحت یا ضمنی به محیط زیست پرداخته، میتوان به موارد زیر اشاره نمود که به طور خلاصه همراه با هدف هرکدام از آنها بیان شده است:

کنوانسیون رامسر (۱۹۷۱) کنوانسیون راجع به تالاب‌های مهم بین المللی به خصوص تالاب‌های زیستگاه پرندگان آبزی

باتوجه به فعل و انفعالات اساسی اکولوژیک تالاب ها به عنوان تنظیم کننده رژیم آبها و به عنوان محل رشد نباتات بومی و زیستگاه حیوانات مخصوص بالاخص پرندگان آبزی با اعتقاد به اینکه تالابها از نظر اقتصادی، فرهنگی، علمی و تفریحی منبع پر ارزشی است، که انهدام آنها جبران ناپذیر است.

این کنوانسیون با هدف جلوگیری از هرگونه تجاوز و تعدی و تخریب در تالابها چه در حال حاضر و چه در آینده و شناخت ظرفیت های اساسی و بنیادی اکولوژیک تالابها و توجه به ارزشهای اقتصادی، فرهنگی و علمی تالابها و قابلیت احیا و بازسازی آنها در تاریخ ۲ فوریه ۱۹۷۱ منعقد گردید تاریخ لازم الاجرا شدن آن ۲۱ دسامبر ۱۹۷۵و تاریخ عضویت ایران ۲۳ ژوئن ۱۹۷۵میباشد.

کنوانسیون حمایت از میراث فرهنگی و طبیعی جهان (۱۹۷۲) یونسکو

کنفرانس عمومی سازمان تربیتی، علمی و فرهنگی ملل متحد منعقد در پاریس ضمن هفدهمین اجلاس خود مورخ ۱۷ اکتبر تا ۲۱ نوامبر، با در نظر گرفتن اینکه میراث فرهنگی و طبیعی، نه تنها بر اثر عوامل عادی تخریب بلکه به علت تحول زندگی اجتماعی و اقتصادی که با پدیده های زیان بار و مخرب وخامت آن تشدید می‌گردد، بیش از پیش در معرض تهدید قرار می گیرند، باتوجه به اینکه ویرانی یا انهدام هر قسمت از میراث فرهنگی و طبیعی موجب فقر شدید میراث همه ملل جهان میگردد، حمایت از این میراث در سطح ملی غالباً بخاطر کثرت وسایل مورد نیاز و کمبود منابع اقتصادی، علمی و فنی کشوری که اموال مورد حمایت در قلمرو آن واقع است، کافی نیست، با یادآوری اینکه در اساسنامه سازمان پیش بینی شده، که این سازمان با مراقبت و حفظ و حمایت میراث جهانی و توصیه کنوانسیونهای بین المللی لازم به ملل ذی نفع به پاسداری و پیشبرد و اشاعه دانش کمک خواهد کرد، این کنوانسیون با هدف شیوه های موثر در جهت حمایت جمعی و مداوم از میراثهای فرهنگی و طبیعی دارای ارزشهای جهانی برجسته و استثنائی طبق روشهای علمی جدید، در تاریخ ۲۳ نوامبر ۱۹۷۲ در پاریس فرانسه منعقد گردیده و در مورخه ۱۷ دسامبر ۱۹۷۵ لازم الاجرا گردید. تاریخ عضویت ایران نیز ۲۶ فوریه می باشد.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-23]

کنوانسیون سایتس (CITES) کنوانسیون تجارت بین المللی گونه های جانوران و گیاهان وحشی در معرض خطر انقراض و نابودی (واشنگتن – ۱۹۷۳)

کنوانسیون سایتس صادرات و واردات گونه های گیاهی و حیوانی را تنظیم می کند به موجب این عهدنامه اعضا میتوانند در صورت نقض کنوانسیون از سوی کشورهای متعاهد، مجازاتهایی از قبیل ممنوعیت کامل تجارت را به اجرا گذارند، این کنوانسیون با هدف حمایت از گونه‌های جانوران و گیاهان وحشی در معرض خطر انقراض و نابودی از طریق برقراری و اعمال کنترل‌های لازم، تجارت این گونه‌ها بوسیله صدور مجوزهای صادرات و واردات در مارس ۱۹۷۳ در واشنگتن (آمریکا) به تصویب رسید تاریخ لازم الاجرا شدن آن یکم ژوئیه ۱۹۷۵ و تاریخ عضویت ایران ۳ اوت ۱۹۷۶میباشد، محل دبیرخانه در ژنو، سوئیس (سایتیس) است.

کنوانسیون تنوع زیستی (ریودوژانیرو -۱۹۹۲)

این کنوانسیون با هدف حفظ تنوع زیستی، استفاده پایدار از گونه‌های زیستی و سهیم شدن عادلانه و برابر در منافع حاصل از کابرد منابع ژنتیکی از جمله از طریق دسترسی مناسب به این منابع و انتقال صیح تکنولوژیهای مرتبط با در نظر گرفتن کلیه حقوق مربوط به آن منابع و تکنولوژی ها در تاریخ ۵ ژوئن در ریودوژانیرو (برزیل) تصویب گردید. تاریخ عضویت ایران ۶ اوت ۱۹۹۶ میباشد.

پروتکل ایمنی زیستی (کارتاهنا)- (نایروبی-۲۰۰۰)

این پروتکل با هدف کمک و همیاری در جهت تضمین سطح مناسب حفاظت در زمینه انتقال، جابجایی و استفاده ایمن از موجودات زنده تغییر شکل یافته که حاصل فناوری زیستی جدید هستند و با در نظر گرفتن مخاطرات آنها برای سلامت انسان بویژه نقل و انتقالات برون مرزی که اثرات زیان آوری بر حفظ و استفاده پایدار از تنوع زیستی داشته باشد تصویب گردید.

کنوانسیون حفاظت از گونه‌های مهاجر وحشی (بن-۱۹۷۹)

این کنوانسیون با هدف حفاظت و مدیریت کارآمد گونه‌های مهاجر وحشی که از فراز قلمرو ملی کشورهای عضو به خارج مهاجرت می‌کنند (توسط طرفهای متعاهد با توافق دولتهای مسیر مهاجرت صورت می‌گیرد.) در تاریخ ۲۳ ژوئن ۱۹۷۹ در بن، (آلمان) منعقد و تاریخ لازم الاجرا شدن آن ۳ نوامبر ۱۹۸۳ می‌باشد.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-23]

معاهده بین المللی منابع ژنتیکی گیاهی برای غذا و کشاورزی (۳ نوامبر ۲۰۰۱)

۱. اهداف این معاهده عبارتند از : حفاظت و استفاده پایدار از منابع ژنتیکی برای غذا و کشاورزی و تسهیم منصفانه و عادلانه منافع حاصل از استفاده از آنها، هماهنگ با کنوانسیون تنوع زیستی برای امنیت غذایی و کشاورزی پایدار.

۲. این اهداف از طریق ارتباط تنگاتنگ این معاهده با سازمان خوار و بار و کشاورزی سازمان ملل متحد و کنوانسیون تنوع زیستی حاصل خواهد شد.

کنوانسیون منطقه ای کویت برای همکاری درباره حمایت و توسعه محیط زیست دریایی و نواحی ساحلی در برابر آلودگی (کویت-۱۹۷۸)

این کنوانسیون به منظور جلوگیری و کاهش آلودگی محیط زیست دریایی و مبارزه با آلودگی در منطقه دریایی خلیج فارس و دریای عمان و میان دولتهای منطقه (بحرین، ایران، عراق، کویت، حکومت سلطنتی عمان، قطر، عربستان سعودی و امارات متحده عربی) به تاریخ ۲۴ آوریل ۱۹۷۸ منعقد گردیده و تاریخ لازم الاجرا شدن آن یکم ژوئیه ۱۹۷۹ و تاریخ عضویت ایران یکم ژوئن ۱۹۸۰ می باشد.

پروتکل همکاری منطقه ای برای مبارزه با آلودگی ناشی از نفت و سایر مواد مضره در موارد اضطراری (کویت -۱۹۷۸)

این پروتکل با هدف انجام کلیه اقدامات لازم و موثر برای حفاظت از نواحی ساحلی و منافع دولتهای متعاهد در برابر آلودگی ناشی از نفت و سایر مواد مضر در محیط زیست دریایی در مواقع اضطراری در تاریخ ۲۴ آوریل ۱۹۷۸ در کویت منعقد گردیه و تاریخ لازم الاجرا شدن آن ۱ ژوئیه ۱۹۷۹و تاریخ عضویت ایران اول ژوئن ۱۹۸۰ می‌باشد. محل دبیرخانه به صورت مرکز کمک‌های متقابل موارد اضطراری در دریا (میمک) منامه بحرین است.

پروتکل راجع به آلودگی دریایی ناشی از اکتشاف و استخراج از فلات قاره (کویت – ۱۹۸۹)

این پروتکل با هدف انجام اقدامات مشخص تر جهت پیشگیری و جلوگیری از آلودگی دریائی ناشی از اکتشاف و استخراج بستر و زیر بستر دریا در تاریخ ۲۹ مارس ۱۹۸۹ در کویت منعقد گردید و تاریخ عضویت ایران به این پروتکل ۲۰ ژانویه ۱۹۹۲ است.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-23]

پروتکل راجع به حمایت محیط زیست در برابر منابع آلودگی مستقر در خشکی (کویت-۱۹۹۰)

این پروتکل با هدف تحکیم تدابیر موجود برای جلوگیری، کاهش و مبارزه با آلودگی ناشی از منابع مستقر در خشکی در سطح ملی و منطقه‌ای و انجام اقدامات لازم در این مورد در تاریخ ۲۱ فوریه ۱۹۹۰ در کویت منعقد گردیده و تاریخ عضویت ایران ۱۳ می ۱۹۹۳ می‌باشد.

پروتکل کنترل انتقالات برون مرزی مواد زائد خطرناک و دیگر ضایعات در دریا (تهران-۱۹۹۸)

این پروتکل با هدف کنترل انتقالات برون مرزی مواد زائد خطرناک و دیگر ضایعات در دریا در تاریخ ۱۷ مارس ۱۹۹۸ در تهران منعقد گردید.

کنوانسیون چارچوب حفاظت از محیط زیست دریایی دریای خزر (تهران-۲۰۰۳)

لایحه کنوانسیون چارچوب حفاظت از محیط زیست دریایی دریای خزر که از سوی دولت در تاریخ ۱۳۸۳/۴/۱۷ به مجلس شورای اسلامی تقدیم گردید در جلسه علنی روز سه شنبه مورخ ۱۳۸۴/۳/۱۰ مجلس تحت عنوان قانون کنوانسیون چارچوب حفاظت از محیط زیست دریایی دریای خزر با اصلاحاتی تصویب و به تأیید شورای نگهبان رسید، هدف این کنوانسیون، حفاظت از محیط زیست دریای خزر از کلیه منابع آلوده کننده از جمله حفاظت، نگهداری، احیاء و استفاده منطقی و پایدار از منابع بیولوژیکی دریای خزر میباشد.

کنوانسیون جلوگیری از آلودگی دریایی ناشی از دفع (تخلیه)مواد زاید و دیگر مواد (لندن -۱۹۷۲)

این کنوانسیون با هدف کنترل و جلوگیری از آلودگی دریایی ناشی از تخلیه و دفع مواد زائد و تشویق و حمایت از انعقاد قراردادها و توافقنامه های منطقه ای مکمل این کنوانسیون در تاریه ۲۹ دسامبر ۱۹۷۲ منعقد و در تاریخ ۳۰ اوت ۱۹۷۵ لازم الاجرا گردید. تاریخ عضویت ایران نیز ۲۳ ژانویه ۱۹۹۷ میباشد.

کنوانسیون بین المللی آمادگی، مقابله و همکاری در برابر آلودگی نفتی (لندن - ۱۹۹۰)

این کنوانسیون در سال ۱۹۹۰ میلادی به تصویب سازمان بین المللی دریانوردی رسید و در سال ۱۹۹۵ میلادی لازم الاجرا شد. مهم ترین اهدافی که کنوانسیون در پی تحقق آنها می باشد، عبارتند از:

ـ گزارش سوانح آلودگی به نزدیکترین کشور ساحلی توسط کشتیها، واحدهای هوایی و دریایی، بنادر و تاسیسات و در صورت نیاز گزارش سانحه به کشورهای مجاور که در معرض خطر می‌باشند.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-23]

ـ همکاری منطقه ای و بین المللی کشورها در مقابله با سوانح آلودگی نفتی و جمع آوری آنها
ـ تهیه طرح ملی مقابله با آلودگی نفتی با مشارکت کلیه ارگانهای ذیربط
ـ ایجاد سیستم ملی برای مقابله سریع و موثر با سوانح آلودگی نفتی
ـ ارائه کمکهای فنی و تجهیزاتی به کشورهای عضو
ـ تحقیق در زمینه پیشرفت های تکنولوژی از راه برگزاری سمپوزیم های بین المللی و مبادله نتایج و تحقیقات و برنامه های توسعه
ـ الزام به داشتن طرح اضطراری آلودگی نفتی در کشتی‌ها[1]
ـ کشتی هنگام حضور در بندر یا یک پایانه دریایی تحت حاکمیت، مشمول بازرسی افسران کنترل و بازرسی قرار می گیرد.
ـ در اختیار داشتن طرح اضطراری آلودگی نفتی در واحدهای دور از ساحل
ـ در اختیار داشتن طرح اضطراری آلودگی نفتی در بنادر و ترمینالهای دریایی در منطقه تحت حاکمیت ایجاد سیستم ملی برای مقابله فوری و مؤثر با آلودگی
ـ مرجع ملی و صلاحیتدار، واجد مسئولیت آمادگی و مقابله با آلودگی نفتی
ـ فراهم نمودن حداقل تجهیزات مورد نیاز برای مقابله با آلودگی نفتی
ـ تدوین برنامه‌های تمرینی و آموزشی برای پرسنل ذیربط

کنوانسیون بین المللی مربوط به مداخله در دریاهای آزاد در صورت بروز سوانح آلودگی نفتی (بروکسل – ۱۹۶۹)

این کنوانسیون با هدف ایجاد صلاحیت و اختیار برای کشورهای عضو به منظور مبادرت به اقدام و مداخله در دریاهای آزاد در موارد بروز سوانح دریایی و بروز خطرات ناشی از آلودگی نفتی بدون آنکه این اقدامات مخل اصل آزادی در دریاهای آزاد گردد. در تاریخ ۲۹ نوامبر ۱۹۶۹ در بروکسل، بلژیک منعقد گردید. تاریخ لازم الاجرا شدن آن ۶ مه ۱۹۷۵ میباشد.

پروتکل مربوط به مداخله در دریاهای آزاد در صورت بروز آلودگی ناشی از موادی غیر از نفت (لندن –۱۹۷۳)

این پروتکل با هدف ایجاد صلاحیت و اختیار برای کشورهای عضو برای مبادرت به اقدام و مداخله در دریای آزاد در صورت بروز سانحه دریایی و ایجاد خطرات شدید و قریب الوقوع ناشی از آلودگی با موادی غیر از نفت در تاریخ ۲ نوامبر ۱۹۷۳ در لندن منعقد و تاریخ لازم الاجرا شدن آن ۱۰ مارس ۱۹۸۳ می باشد.

1. SOPEP

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-23]

کنوانسیون بین المللی نجات دریایی (لندن -۱۹۸۹)

این کنوانسیون با تدوین مقررات متحدالشکل بین المللی درباره عملیات نجات بوده که با توجه به نقش ارزنده عملیات نجات کارآمد و به موقع در ایمنی شناورها و سایر اموال در خطر و حفظ محیط زیست و ضرورت ایجاد انگیزه های کافی برای افرادی که عملیات نجات نسبت به شناورها یا سایر اموال در خطر را بعهده میگیرند، در تاریخ ۲۸ آوریل ۱۹۸۹ در لندن منعقد گردیده و هنوز لازم الاجرا نگردیده است تاریخ عضویت ایران نیز یکم اوت ۱۹۹۴ میباشد.

کنوانسیون بین المللی جلوگیری از آلودگی دریا ناشی از کشتی‌ها (مارپل-۱۹۷۳)

کنوانسیون بین المللی جلوگیری از آلودگی ناشی از کشتیها در سال ۱۹۷۳ با برگزاری کنفرانس بین المللی آلودگی دریا توسط سازمان بین المللی دریانوردی[1] به تصویب رسید و متعاقباً توسط پروتکل ۱۹۷۸ اصلاح گردید. این مقررات دربرگیرنده منابع گوناگون آلودگی ناشی از کشتیها بوده و هدف اصلی آن، حذف آلودگی عمدی محیط زیست دریا بوسیله نفت و سایر مواد مضر و کاهش تخلیه چنین موادی بصورت عمدی و یا غیرعمدی، از طریق اعمال قوانین و مقررات بر کشتی ها و بنادر می باشد.

پروتکل مربوط به کنوانسیون بین المللی جلوگیری از آلودگی دریا ناشی از کشتی‌ها (مارپل-۱۹۷۸)

متعاهدان به پروتکل حاضر با تشخیص اینکه کنوانسیون بین المللی جلوگیری از آلودگی ناشی از کشتی ها و همچنین با تشخیص نیاز به پیشرفت بیشتر جهت جلوگیری و کنترل آلودگی محیط زیست دریایی ناشی از کشتی‌ها خصوصاً تانکرهای نفتی کمک قابل توجهی در جهت حفظ محیط زیست دریایی در برابر آلودگی ناشی از کشتی ها نموده است.

پروتکل ۱۹۹۲ جهت اصلاح کنوانسیون بین المللی مسئولیت مدنی ناشی از خسارت آلودگی نفتی (۱۹۶۹) و پروتکل ۱۹۹۲ جهت اصلاح کنوانسیون تأسیس یک صندوق بین المللی برای جبران خسارت آلودگی نفتی (۱۹۷۱)

طرفهای متعاهد به پروتکل حاضر با در نظر داشتن کنوانسیون تأسیس صندوق بین المللی برای جبران خسارت آلودگی نفتی، (۱۹۷۱) و پروتکل (۱۹۸۴) مربوط به آن با توجه به اینکه پروتکل (۱۹۸۴) مربوط به این کمیسیون که دامنه شمول را افزایش و میزان غرامت را بهبود میبخشد، لازم الاجرا نگردیده است.

1. IMO

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-23]

پروتکل ۱۹۹۲ جهت اصلاح کنوانسیون بین المللی مسئولیت مدنی ناشی از خسارت آلودگی نفتی ۱۹۶۹

طرفهای متعاهد به پروتکل حاضر با بررسی کنوانسیون بین المللی مسئولیت مدنی ناشی از خسارت آلودگی نفتی، (۱۹۶۹) و پروتکل (۱۹۸۴) آن باتوجه به اینکه پروتکل (۱۹۸۴) کنوانسیون مزبور که اصلاح دامنه شمول کنوانسیون و بهبود جبران خسارت را پیش بینی مینماید لازم الاجرا نگردیده است.

کنوانسیون بین المللی کنترل سامانه های (سیستمهای) مضر ضد خزه بر روی کشتی‌ها (لندن – ۲۰۰۱)

در سال ۱۹۸۹ میلادی، سازمان جهانی دریانوردی تأثیرات نامطلوب زیست محیطی ترکیبات آلی قلع دار را مورد توجه قرار داد. سال ۱۹۹۰ میلادی نیز کمیته حفاظت از محیط زیست دریایی[3]قطعنامه ای تصویب و طی آن توصیه نمود دولت ها تدابیری به منظور حذف استفاده از رنگ‌های ضدخزه دارای ترکیبات قلع بر روی شناورهایی با بدنه غیرآلومینیومی با طول کمتر از ۲۵ متر بیاندیشند. هم چنین راه حلی برای عدم استفاده از رنگ های ضدخزه که روزانه بیش از ۴ میکروگرم ترکیبات قلع از آنها جدا می‌شود، تعیین کنند.

در نوامبر سال ۱۹۹۹ میلادی، سازمان جهانی دریانوردی طی قطعنامه ای از **MEPC** درخواست نمود تا سندی مطمئن برای رسیدگی به مشکلات سیستم های ضدخزه بر روی کشتی ها تدوین کند. این قطعنامه، ممنوعیت جهانی استفاده از ترکیبات قلع دار به عنوان زیست کش‌ها در سیستم های ضدخزه کشتی ها تا اول ژانویه ۲۰۰۳ میلادی و ممنوعیت کامل آنها تا اول ژانویه ۲۰۰۸ میلادی را خواستار می شد .به این ترتیب در سال ۲۰۰۱ میلادی، با توجه به نگرانی شدید کشورها در مورد ترکیبات آلی حاوی قلع به عنوان زیست کش و با اعتقاد بر این که ورود این ترکیبات آلی قلع دار به محیط زیست باید متوقف شود. هم چنین برای کاهش یا حذف اثرات نامطلوب آنها بر محیط زیست دریایی و سلامت انسان کنوانسیون بین المللی سیستم های ضدخزه بر روی کشتی ها، به نگارش درآمد.

کنوانسیون بین المللی نایروبی درباره انتقال لاشه کشتیها[4]

اهداف و صول کلی

۱. یک دولت عضو می‌تواند اقداماتی را طبق این کنوانسیون در رابطه با انتقال لاشه کشتی که در منطقه کنوانسیون موجب خطر میشود، اتخاذ نماید.

۲. اقدامات اتخاذ شده توسط دولت باید متناسب با خطر باشد.

---

3. MEPC

۴. نقل از روزنامه رسمی جمهوری اسلامی ایران به شماره۱۹۰۲۳ مورخ ۱۳۸۹/۴/۲

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-23]

۳. چنین اقداماتی نباید فراتر از مواردی باشد که به طور متعارف برای انتقال لاشه کشتی که خطری را ایجاد می‌کند، ضروری است و باید به محض انتقال لاشه کشتی متوقف شود. اقدامات مزبور نباید به نحو غیر ضروری به حقوق و منافع سایر دولتها از جمله دولت ثبت کشتی و هر شخص مرتبط اعم از حقیقی یا حقوقی خدشه وارد کند.

۴. اعمال این کنوانسیون در منطقه کنوانسیون، یک دولت عضو را محق به ادعا یا اعمال حاکمیت یا حقوق حاکمیتی بر هر بخش از دریای آزاد نمی نماید.

۵. چنانچه تاثیرات سانحه دریایی که منجر به ایجاد لاشه کشتی میشود، دولتی غیر از دولت تحت تاثیر را شامل شود، دولتهای عضو باید برای همکاری تلاش نمایند.

کنوانسیون بین المللی درباره مسئولیت مدنی برای خسارت آلودگی نفت سوخت کشتی (مصوب ۲۰۰۱ میلادی)

دولتهای عضو این کنوانسیون با یادآوری ماده (۱۹۴) کنوانسیون سازمان ملل درباره حقوق دریاها، مصوب ۱۹۸۲ میلادی که مقرر می دارد دولتها باید کلیه اقدامات لازم را به منظور جلوگیری، کاهش و کنترل آلودگی محیط زیست دریایی به عمل آورند.

همچنین با یادآوری ماده (۲۳۵) آن کنوانسیون، که مقرر میدارد با هدف حصول اطمینان از پرداخت کافی و فوری غرامت در مورد کلیه خسارتهای ناشی از آلودگی محیط زیست دریایی، دولتها باید در توسعه بیشتر قواعد مربوط حقوق بین الملل همکاری نمایند.

با توجه به موفقیت کنوانسیون بین المللی مسئولیت مدنی ناشی از خسارت آلودگی نفتی[۵] و کنوانسیون بین المللی ایجاد صندوق بین المللی برای جبران خسارت ناشی از آلودگی نفتی[۶] در جهت ایجاد اطمینان از اینکه جبران خسارت، در دسترس اشخاصی قرار می گیرد که از آلودگی در اثر خروج یا تخلیه نفتی که به صورت فلّه، توسط کشتیها و از طریق دریا حمل میشود، متضرر میشوند، همچنین با توجه به تصویب کنوانسیون بین المللی درباره مسئولیت و پرداخت غرامت در مورد خسارت ناشی از حمل مواد خطرناک و سمی از طریق دریا، مصوب ۱۹۹۶ میلادی به منظور پیش بینی جبران کافی، سریع و مؤثر خسارتهایی که از سوانح ناشی از حمل مواد خطرناک و سمی از طریق دریا ایجاد میشود.

کنوانسیون وین برای حفاظت از لایه ازن (وین – ۱۹۸۵)

این کنوانسیون با هدف حفظ سلامت انسان و محیط زیست در برابر خطرات ناشی از تغییر و کاهش لایه ازن در مورخ ۲۲ مارس ۱۹۸۵ منعقد و در تاریخ ۲۲ سپتامبر ۱۹۸۸ لازم الاجرا گردید.

---

۵. مصوب ۱۹۹۲ میلادی

۶. مصوب ۱۹۹۲ میلادی

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-23]

پروتکل مونترآل در مورد مواد کاهنده لایه ازن (مونترآل – ۱۹۸۷)

کنفرانس با مساعدت دولت کانادا از تاریخ ۱۴ تا ۱۶ سپتامبر ۱۹۸۷ در مقر اصلی سازمان بین المللی هواپیمایی کشوری در شهر مونترآل منعقد شد.

هدف این پروتکل حفاظت از لایه اوزن از طریق پیش بینی و برقراری ضوابط و معیارهایی در جهت کنترل انتشار مواد کاهنده لایه ازن در جهان.

اصلاحیه پروتکل مونترآل در مورد مواد کاهنده لایه اوزن (کپنهاک) (کپنهاک – ۱۹۹۲)

ماده واحده-اصلاحیه اجلاس لندن مشتمل بر (۲) ماده و اصلاحیه اجلاس کپنهاک مشتمل بر(۳) ماده راجع به پروتکل مونترآل در مورد مواد کاهنده لایه ازن به شرح پیوست تصویب و اجازه تسلیم اسناد آن به دولت داده شد.

اصلاحیه پروتکل مونترآل در مورد مواد کاهنده لایه ازن (لندن-۱۹۹۷)

کنوانسیون سازمان ملل متحد در مورد تغییرات آب و هوا (نیویورک -۱۹۹۲)

این کنوانسیون با هدف دستیابی به ثبات لازم در تراکم گازهای گلخانه ای در جو زمین به منظور جلوگیری از تغییرات اقلیمی کره زمین در سطحی که از تداخل خطرناک فعالیت بشر با سیستم آب و هوائی جلوگیری نماید و اکوسیستم ها بتوانند به صورت طبیعی با تغییرات آب و هوا تطابق یافته و اطمینان حاصل شود که تولید مواد غذایی با تهدید روبرو نبوده و توسعه اقتصادی بتواند به صورتی پایدار ادامه یابد در تاریخ ۹ مه ۱۹۹۲ منعقد و در تاریخ ۲۱ مارس ۱۹۹۴ لازم الاجرا گردید تاریخ عضویت ایران نیز ۱۸ ژوئیه ۱۹۹۶ می باشد.

پروتکل کیوتو در مورد کنوانسیون تغییرات اقلیم (کیوتو – ۱۹۹۸)

پروتکل کیوتو به نام پیمان کیوتو هم معروف است پروتکلی برای کنوانسیون چارچوب تغییر آب و هوای سازمان ملل مصوب سال ۱۹۹۲ با هدف کاهش گازهای گلخانه ای عامل تغییر آبی و هوای کره زمین است. کنوانسیون چارچوب تغییر آب و هوای سازمان ملل در سال ۱۹۹۲ قدم بزرگی در پرداختن به مسأله گرمایش جهانی بود. با افزایش مداوم میزان ورود گازهای گلخانه ای به طور فزاینده ای روشن شد که تنها تعهد محکم و الزام آور کشورهای توسعه یافته برای کاهش ورود این گازها به جو می‌تواند پیام قدرتمندی به شرکتها، جوامع و افراد بفرستد تا به مقابله با پدیده تغییر آب و هوا برخیزند. بنابراین مذاکراتی بر روی ایجاد پروتکلی الحاقی به این پیمان آغاز شد.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-23]

این پروتکل در ۱۱ دسامبر ۱۹۹۷ در سومین کنفرانس اعضای UNFCCC[۷] در کیوتوی ژاپن به تصویب رسید این پروتکل همان اهداف و نهادهای کنوانسیون را دارد، اما در حالیکه کنوانسیون کشورهای توسعه یافته را تشویق می کرد تا میزان تولید گازهای گلخانه ای را کاهش دهند، پروتکل آنها را به انجام این کار متعهد میکند. از آنجایی که پروتکل کیوتو تقریباً همه بخش های عمده اقتصادی را در برمی‌گیرد، فراگیرترین توافقنامه درباره محیط زیست و توسعه پایدار تا به حال شمرده می شود.

کنوانسیون سازمان ملل متحد برای بیابان زدایی در کشورهایی که به طور جدی با خشکسالی و یا بیابان زدایی مواجه می‌شوند (به ویژه در آفریقا) _ (پاریس- ۱۹۹٤)

این کنوانسیون در تاریخ ۱۷ ژوئن ۱۹۹۴ در پاریس منعقد گردید. مرجع علمی کنوانسیون در ایران – وزارت جهاد کشاورزی است.

۱. هدف این کنوانسیون، بیابان زدایی و کاهش اثرات خشکسالی در کشورهایی است که به طور جدی با خشکسالی و بیابان زایی، به خصوص در آفریقا، مواجه هستند از طریق اقدام مؤثر در تمام سطوح، با حمایت همکاری های بین المللی و ترتیبات مشارکت، در چارچوب یک رویه جامع هم سو با دستور کار (۲۱) و به منظور کمک به دستاوردهای توسعه پایدار در مناطق آسیب دیده صورت می گیرد.

۲. دست یابی به این هدف شامل استراتژیهای جامع دراز مدت میباشد که همزمان روی بهبود محصول دهی زمین، احیاء، حفاظت و مدیریت پایدار منابع آب و خاک متمرکز شده و در نهایت به بهبود شرایط زندگی مردم به خصوص در سطح جامعه بیانجامد.

کنوانسیون رتردام در مورد آیین اعلام رضایت قبلی برای برخی مواد شیمیایی و سموم دفع آفات خطرناک در تجارت بین المللی (رتردام – ۲۰۰۳)

این کنوانسیون با هدف ارتقای مسئولیت مشترک و تلاشهای مبتنی بر همکاری بین اعضا در تجارت بین المللی برخی مواد شیمیایی خطرناک به منظور حفظ سلامت انسان و محیط زیست از آسیب های بالقوه و مساعدت در جهت استفاده سازگار با محیط زیست آنها می باشد که از طریق تسهیل نمودن تبادل اطلاعات در خصوص ویژگی‌های مواد شیمیایی با پیش بینی فرآیند تصمیم‌گیری ملی در رابطه با واردات و صادرات آنها و اعلام این تصمیمات به اعضا انجام می‌شود.

---

7. United Nations Framework Convention on Climate Change
(کنوانسیون چارچوب سازمان ملل در مورد تغییرات اقلیمی)

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-23]

کنوانسیون استهلکم در خصوص آلاینده های آلی پایدار (مصوب ۲۰۰۱ میلادی)

با توجه به نگرش محتاطانه ای که در اصل (۱۵) بیانیه ریو در خصوص محیط زیست و توسعه بیان شده، هدف این کنوانسیون حفاظت سلامت انسان و محیط زیست در مقابل آلاینده های آلی پایدار می‌باشد.

کنوانسیون بازل درباره کنترل برون مرزی مواد زائد زیان بخش و دفع آنها (بازل – ۱۹۸۹)

کنوانسیون بازل درباره حرکت فرامرزی ضایعات خطرناک و تخلیه آنها است به موجب این کنوانسیون صادرات و واردات ضایعات خطرناک از قبیل ضایعات اتمی و شیمیایی توسط اعضاء به یکدیگر و به کشورهای غیر عضو، ممنوع است. وانگهی دولتها باید تعهد نمایند ضایعات سمی را به نحوی منطبق با معیارهای زیست محیطی کنترل و اداره نمایند. این کنوانسیون باهدف الزام دولتهای عضو به کاهش حجم نقل و انتقال برون مرزی مواد زائد موضوع کنوانسیون و ایجاد این مواد در حد بی ضرر به محیط زیست و اعمال مدیریت مناسب و مؤثر نسبت به نقل و انتقال و دفع مواد مذکور در ۲۲ مارس ۱۹۸۹ در بازل سوئیس منعقد و در تاریخ ۵ مه۱۹۹۲ لازم الاجراء گردید.

کنوانسیون لندن راجع به جلوگیری از آلودگی دریایی ناشی از تخلیه مواد زاید و دیگر مواد (لندن -۱۹۷۲)

بر اساس این کنوانسیون، اعضا باید به صورت فردی و جمعی کنترل موثر همه منابع آلودگی محیط زیست دریایی را ترغیب کنند و به ویژه خود متعهد شوند تا به منظور جلوگیری از آلودگی دریاها، از طریق دفع مواد زاید و سایر موادی که برای سلامت بشر ایجاد خطر می‌کنند و منابع زیستی و حیات موجودات دریایی را مخاطره‌آمیز می‌نمایند و به امکانات رفاهی دریا آسیب می‌رسانند و یا با دیگر استفاده‌های قانونی از دریا تداخل پیدا می‌کنند، همه روش‌های عملی را به کار بندند، و هر عضوی در قلمرو خود باید اقدامات مناسب را به منظور جلوگیری و مجازات هر عملی که مغایر با مفاد کنوانسیون باشد، اتخاذ نماید.

پروتکل کویت راجع به کنترل انتقالات برون مرزی مواد زاید خطرناک و دیگر ضایعات در دریا

ماده واحده - پروتکل کنترل انتقالات برون مرزی و دفع مواد زائد خطرناک و دیگر ضایعات در دریا مشتمل بر شانزده ماده و پنج ضمیمه به شرح‌پیوست تصویب و اجازه تسلیم اسناد آن داده می‌شود. کشورهای متعاهد که عضو کنوانسیون منطقه‌ای کویت برای همکاری در مورد حفاظت از محیط زیست دریایی در برابر آلودگی - مصوب ۱۹۷۸ میلادی می‌باشند؛با تصدیق به خطری که انتقالات برون مرزی و دفع مواد زاید خطرناک و دیگر ضایعات متوجه سلامت انسان و محیط زیست منطقه پروتکل می‌نماید

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-23]

واینکه انتقالات و دفع مزبور، اثرات زیانبار این گونه مواد زاید را از منشأ آنها به کشورهای عبور و کشورهایی که مواد زاید در آنها دفع یا نگهداری خواهدشد، انتقال می‌دهد؛با اعتقاد به اینکه کاهش یا کنار گذاشتن تولید مواد زاید خطرناک و دیگر ضایعات، و در صورتی که این امر میسر نباشد، دفع صحیح آنها از نظر زیست‌محیطی در محل تولید یا در نزدیکی آن مؤثرترین راه برای کاهش خطراتی است که به واسطه مواد زاید خطرناک یا دیگر ضایعات از جمله انتقالات‌برون مرزی آنها متوجه سلامت انسان و محیط زیست دریایی می‌شود.

کنوانسیون چهارچوب سازمان بهداشت جهانی راجع به کنترل و مبارزه با دخانیات (ژنو – ۲۰۰۳)

هدف این کنوانسیون و پروتکل های آن، حفظ نسل های حال و آینده از اثرات زیان بار بهداشتی، اجتماعی و زیست محیطی و اقتصادی استعمال دخانیات و قرار گرفتن افراد در معرض دود حاصل از دخانیات از طریق ایجاد چارچوبی برای اقدامات در زمینه دخانیات است که قرار است توسط اعضاء در سطح ملی، منطقه ای و بین المللی به منظور کاهش چشمگیر و مداوم رواج استعمال دخانیات و قرار گرفتن افراد در معرض دود دخانیات صورت گیرد.

نتیجه‌گیری

باتوجه به این که رشد اقتصادی و گسترش تجارت آزاد باعث افزایش درآمد و منابع مالی کشورها می‌شود ولی باید به این نکته هم توجه نمود که داشتن محیط زیست سالم شرط اساسی برای رسیدن به این اهداف می‌باشد و اگر محیط زیست به طور بی رویه و غیر معقول مورد بهره برداری قرار بگیرد این به نفع هیچکس به ویژه در نظام تجارت آزاد نخواهد بود بنابراین رشد اقتصادی و توسعه تجارت باید به گونه ای باشد که کمترین تأثیر منفی را بر روی محیط زیست بگذارد از این رو می‌توان با تلاش در جهت ایجاد زبان مشترک بین دو حوزه محیط زیست و توسعه در راستای تحقق اهداف و اعتلای هر دو حوزه گام برداشت و بهتر است که همه کشورها و جوامع در سطح بین المللی از قواعد و مقررات زیست محیطی که امروزه بیشتر در قالب کنوانسیونها و عهدنامه های بین المللی می‌باشد حمایت و پشتیبانی لازم را به عمل آورند و هزینه‌های حفاظت از محیط زیست را دسته جمعی تقبل نمایند و نکته دیگر وجه مشترک تمامی این کنوانسیونها و معاهدات است که اعتقاد به این امر است که اعمال محدودیتهای تجاری بهترین و مناسب‌ترین مکانیزم ضمانت اجرای مقررات زیست محیطی است چرا که حفاظت از محیط زیست، به لحاظ ماهیت آن، مستلزم از خود گذشتگی امروز برای رفاه فردا، اتخاذ الگوهای مصرف عقلایی و بالاتر از آن، قناعت و اعتدال است و بدون ضمانت اجرای مناسب و مقتضی، کوچکترین مفهومی ندارد.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-23]

فهرست منابع و مآخذ

منابع فارسی

ـ فرهادی، سعید – رزمی، مریم، (۱۳۹۶)، کنوانسیون‌های بین المللی محیط زیست، تهران، مؤسسه فرهنگی و هنری دیباگران تهران

ـ ثابتی، عباس، (۱۳۸۸)، سازمان تجارت جهانی، تهران، چاپ و نشر بازرگانی

ـ زاهد طلبان، علی، (۱۳۸۵)، سازمان تجارت جهانی، ساختار قواعد و موافقت نامه‌ها، تهران، شرکت چاپ و نشر بازرگانی

ـ کمالی اردکانی، مسعود- نصیری، میترا، (۱۳۸۳)، تجارت خدمات در سازمان جهانی تجارت، تهران، مرکز تجارت بین الملل آنکتاد چاپ و نشر بازرگانی

ـ آندرسون و دیگران، (۱۳۸۴)، جهانی شدن: فرصت‌ها و چالش‌ها، ترجمه وحید بزرگ و علی صباغیان، تهران، چاپ و نشر بازرگانی

ـ اخوی، احمد، (۱۳۸۴)، مسائل و تحولات تجارت بین المللی از گات تا سازمان تجارت جهانی، تهران، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی

ـ ایروانی، محمد جواد، (۱۳۸۳)، سازمان تجارت جهانی، شناخت سازمان تجارت جهانی، تهران، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی

مقالات

ـ نوی، محمد علی- نخجوانی، رضا، (۱۳۸۲)، حقوق تجارت، کتابخانه گنج دانش.

ـ آلن گاتن، ترجمه رمضانی، مصیب، (۱۳۸۳)، تجارت و محیط زیست، دبیرخانه شورای عالی اطلاع‌رسانی، چاپ ال

ـ پورنوری، منصور؛ مخترع، آیدا؛ (۱۳۹۱)، دعاوی و تعارضات موجود بین تعهدات زیست محیطی و تعهدات ناشی از حقوق بین الملل سرمایه گذاری و چگونگی حل و فصل آنها؛ فصلنامه تحقیقات حقوقی آزاد، دوره ۵، شماره ۱۷

منابع انگلیسی

__ World Trade Organization(WTO), “Regionalism and the world trading system”, World Trade Organization, Genova, (1995) .

__ World Trade Organization(WTO), “Regionalism in the WTO”, Genova, (2000) .

__ Benefits of the WTO trading System”, WTO,(2007)

Common misunderstandings about the WTO”, WTO,) 2007)

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-23]

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-23]